

YAĞCIBEDİR HALILARINDAKİ MOTİFLERİN YÖRESEL İSİMLERİ VE ANLAMLARI

Didem ATİŞ ÇUKUROVA*

Anadolu'da dokumacılık tarihi çok eskilere gitmekte ve arkeolojik kazılar sonucunda M.Ö. 6000 yıllarına kadar dayandırılmaktadır. Kökenleri Orta Asya'ya dayanan boylar, halı sanatını da beraberlerinde getirdikleri zaman; Anadolu'da eski medeniyetlerden beri varolan bir kültür mirasıyla karşılaşmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu sırasındaki yerleştirme hareketleri sonucunda Batı Anadolu'da Bergama çevresinde kalan yörükler; bu bölgedeki sanat anlayışı ile kaynaşmışlar ve Selçuklu Sanatı'nın etkilerini taşıyan ürünler ortaya koymaya başlamışlardır. Bu bölgede dokunan Bergama halı grubunun alt kolları olan Yuntdağ, Kozak ve Yağcibedir halılarının eski örneklerinde bu etkiler izlenebilmektedir.

Yağcibedir halıları; Balıkesir, Sındırgı, Bigadiç ve çevresinde yaşayan Yayıc yörükleri tarafından dokunmaya başlamıştır. Yöre; konumu nedeniyle sırasıyla Bergama Karallığı (M.Ö. 283-133), Roma İmparatorluğu (M.Ö.129), Bizans Latin İmparatorluğu (1204), Anadolu Selçuklu Devleti (1077-1308) ve Karesi Beyliği'nin (1296-1341) sınırları içinde kalmış olup; daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'na ve 1922 yılında Yunan işgalinden kurtarılıp, sınırlarımız içine katılmıştır.

---

* Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Araştırma Görevlisi.

Bölgenin ticaret merkezlerine yakın olması, tarih içinde çeşitli istilalara maruz kalması, ticari yollarla Batı'ya ulaşan halıların yoğun beğeni kazanması, özel koleksiyonlara girmesi; Yağcıbedir halılarının eski örneklerinin çok azının günümüze ulaşmasına neden olmuştur. Yağcıbedir halılarını diğer Anadolu örneklerinden ayıran en büyük özellik; renk sayısının sadece lacivert, kırmızı ve bayazla sınırlı kalmasıdır. Çözü, atkı ve ilme ipliklerinde tamamen yün kullanılan bu halıların bilinen en eski örneği 17. yüzyıla aittir. Günümüzde İstanbul-Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde koruma altında bulunan halı; 122x171 cm. boyutlarında ve dm^2 'de 35x35 kalitededir (Resim.1). Zemininde kırmızı rengin hakimiyetinin yanında lacivert, beyaz ve sarı da bulunmaktadır. Yüzeyde bitkisel formların stilize edilerek kullanıldığı görülmektedir. 18. yüzyıldan kalan ve özel bir koleksiyonda yer alan ikinci örnek; dm^2 'de 30x60 kalitede olup, 102x135 cm. boyutlarındadır (Resim.2). Tek mihraplı olarak dokunan basamaklı mihrap ve bordür sayısının çokluğu günümüzdeki tek mihraplı Yağcıbedir halılarının temel karakteristiğini oluşturmuştur. Yörede yapılan inceleme ve araştırma çalışmalarında Sındırgı-Sarıkaya Köyü Camii'nde bulunan ve Havva Kabataş tarafından 1928-1948 yılları arasında üretilen bir seccade, bu tipin 20. yüzyıldaki devamı niteliğindedir (Resim.3). 18. yüzyıldan günümüze ulaşabilen diğer bir örnek de özel koleksiyonda bulunmaktadır (Resim.4). dm^2 'de 26x33 kaliteli ve 120x138 cm. boyutlu olan halının çağdaşından farkı çift yönlü mihrabının olmasıdır. Yine yörede yapılan çalışmalarda Sındırgı-Karakaya köyünde tesbit edilen bir örnek; dm^2 'de 27x38 kalitesi, 123x198 cm. boyutlarının yanı sıra, yüzey şemasının benzerliği ile 18. yüzyıl çift yönlü mihraplı halılarının günümüzde de dokunmaya devam edildiğini göstermektedir (Resim.5).

Yüzyıllar içinde yukarıda da belirtildiği gibi yüzey şemalarının tekrarlanmasının yanında, motifler de devamlılığını korumuştur. İnsanlık tarihinin en eski devirlerine bakıldığı zaman, duvar resimlerini dekoratif amaçla değil; kendilerini kötülöklere karşı korumak, üstün olmak ve düşmanlarını büyülemek amacıyla yaptıklarını görmekteyiz. Orta Asya'da yaşayan Oğuz kavmi de Şamanizm'in etkisinde kaldığı dönemlerde, kolları belli edecek semboller kullanmışlardır. Örneğin; Gülhan kolunun işareti

Şahin, Ayhan kolunun da Kartal'dır. Selçuklular zamanına gelindiğinde de semboller yoluyla anlatım değişmemiş, devleti kartal veya çift başlı kartal sembolize eder olmuştur. Sembolize edilerek kullanılan formlar, tüm sanat dallarında olduğu gibi, halı sanatında da görülmektedir. Diğer Anadolu halılarıyla birlikte, Yağcıbedir halılarında da hemen hemen tüm duygu ve düşünceler sembolize edilerek kullanılmıştır. Kullanılan sembolik motifler, temelinde iletişimi sağlayan bir yoldur. Ancak bu iletişim yolunu, sadece motiflerin anlamlarını bilenler kullanabilmektedir. 1989-1992 yılları arasında yörede yapılan incelemede tesbit edilen bazı motifler, yöresel isimleri ve anlamları şöyle sıralanabilir:

MİHRAP: (Motif.1) Halının zemininde yer alan mihrap; basamaklar ve koç boynuzu motifi ile sonuçlanmaktadır. Yöredeki dokuyucular mihraba "Hayat merdiveni", koç boynuzuna da "Öreke" demektedirler. Koç boynuzu evlilik bağıyla birleşen kadın ve erkeği; basamaklar olaylara karşı koymalarını; iki dikey çizgi ve sonundaki ikinci koç boynuzu motifi ise yolları ayrılrsa bile, ölümden sonra kavuşacaklarını sembolize etmektedir.

GÜNEŞ: (Motif.2) Genellikle halının zemininde tam ortada yer alan bu motif; dokuyucu kadının evindeki erkeği sembolize eder. Bazı köylerde motife "Çadır" da denilmektedir. Bunun nedeni ise; konar-göçer zamanlarındaki yaşamlarının günümüzdeki simgesel devamıdır. Çadır motifinin ortasında ay-yıldıza benzeyen bir form daha bulunmaktadır ki; bunun Türklüklerini sembolize ettiğini açıklamışlardır.

MÜHR-Ü SÜLEYMAN: (Motif.3) Yörede zaman zaman "Hacı Hüseyin Elması" olarak da isimlendirilen motif; aileye uğur getirmesi amacıyla dokunmaktadır. Genel formu bir yıldıza benzeyen Mühr-ü Süleyman'ın yüzeyde fazla olması, dokuyucu kadının bir kısıntısı, üzüntüsü veya hastası olduğunu göstermektedir.

KOCABAŞ: (Motif.4) Daha çok "Eli belinde" motiline benzeyen form; yörede evlilik isteğini dışarı vurmak amacıyla kullanılmaktadır.

KARTAL: (Motif.5) Bu motif Türkler için daima gücün ve kuvvetin

sembolü olmuştur. Yağcıbedir halılarında da kartal aynı anlamı taşımakla birlikte; dokuyucunun evinde veya çevresinde bulunan erkeği yani bir babayı, kocayı, sevgiliyi de anlatmaktadır ki; bu motife “El” denildiği de gözlenmiştir.

HAYAT AĞACI: (Motif.6) Yörede “Yonca Dalı” olarak da isimlendirilen bu motif; ölüme karşı koyuşu ve ölümden sonraki hayat için bir umudu sembolize etmektedir.

LOKUM (KARAGÖZ): (Motif.7) Hemen hemen tüm halıların bordürlerinde bulunan bu motif; eskiden yörük kadınların bebekleri acıktığı veya ağladığı zaman bir tülbente sardıkları lokumu, emzik olarak vermelerini sembolize eder. Safılık ve temizliği de ifade etmesinin yanında, insan ömrünün ilk on senesini de anlatmaktadır.

DEVE BOYNU (EĞRİ BOYUN): (Motif.8) Bordürde simetrik olarak kullanılan motif; hayatın evrelerinden biri olan gençlik çağını anlatmaktadır. Onaltı, yirmi yaşları arasındaki gençlerin hayat dolu, neşeli günlerini sembolize etmektedir.

KÜÇÜK SU: (Motif.9) Genellikle bordür sırasının en ortasında yer almakta ve insan yaşamının 30-40 yaşları arasındaki olgun dönemini sembolize etmektedir.

TIRNAK: (Motif.10) Her zaman bordür sırasının en içinde bulunan motif; insan ömrünün son devresi olan yaşlılığı ve ölümü anlatır.

HEYBE SUYU: (Matif.11) Erkek evi çeyiz halılarında görülen motif; bir erkeğin gücünü, yiğitliğini, yürekliliğini ve motiflerle dokunmuş heybe örtmesi, o kişinin üstünlüğünü de göstermektedir.

Yüzyıllar içinde edinilen köklü birikimler halı sanatında; diğer sanat dallarında olduğu gibi sembolik, simgesel yollarla kendini açığa çıkartmıştır. Yağcıbedir halılarındaki motifler üzerinde yapılan araştırma ne yazık ki; zaman aşımı içerisinde dokuyucuların köklerini unutmaya başladıklarını

göstermiştir. Bunun temel sebebi ise; tüccarların halılarına dokunma aşamasındayken müdahale etmeleridir. Böylece tüccarların yöreye yeni motifler getirmesiyle; Yağcıbedir halıları geleneksel özelliklerini yavaş yavaş yitirmektedir.

KAYNAKLAR:

AYHAN, Aydın: “Yağcıbedir Yörükleri ve Halıları”, TÜRK FOLKLORU, S.88, 1986.

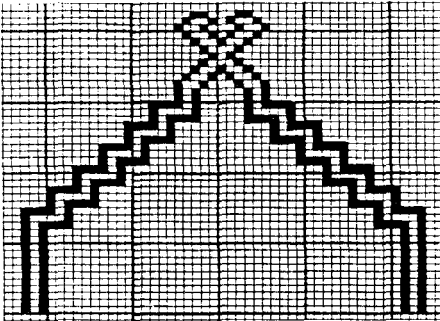
DÖLEN, Prof.Dr.Emre: TEKSTİL TARİHİ, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları No: 92/1, İstanbul, 1992.

EILAND, Murray: ORIENTAL CARPETS-A COMPRENSIVE GUIDE, England, 1973.

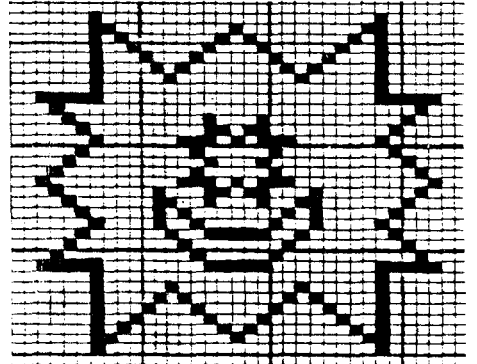
KUBAN, Prof.Doğan: 100 SORUDA TÜRKİYE SANATI TARİHİ, Gerçek Yayınevi, S:22, İstanbul, 1988.

SÜMER, Faruk: OĞUZLAR (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, Ana Yayınları, 3. Baskı, 1980.

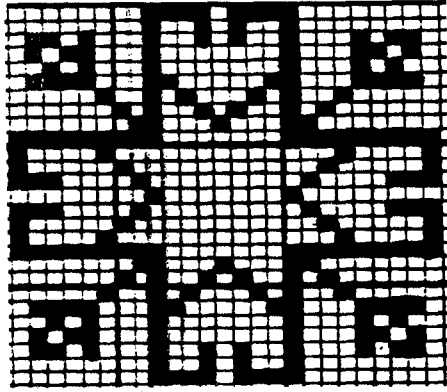
MOTİFLER

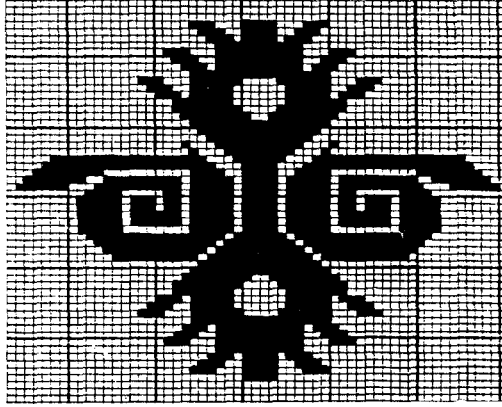
Motif.1: Mihrap.

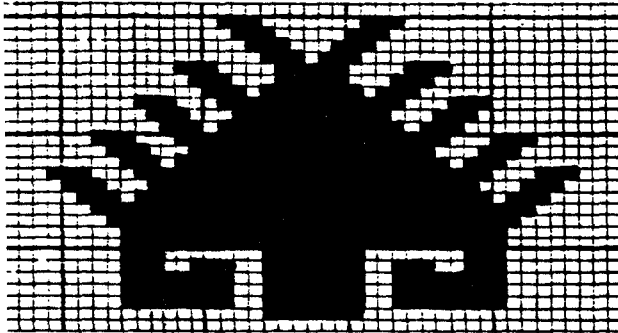
Motif.2: Güneş.

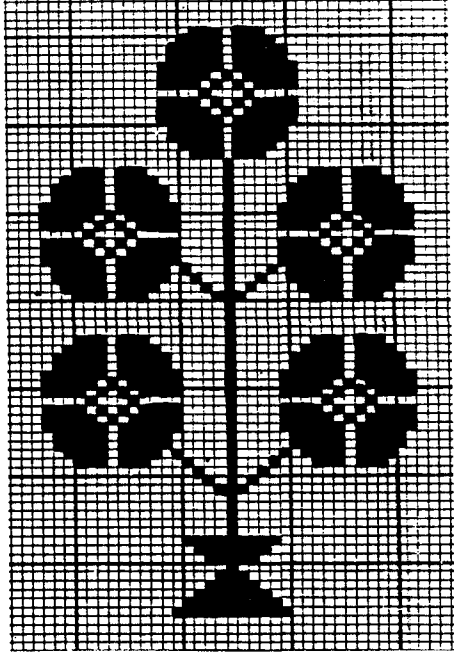
Motif.3: Mühr-ü Süleyman.

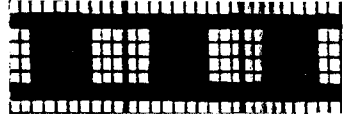
Motif. 4: Kocabaş.

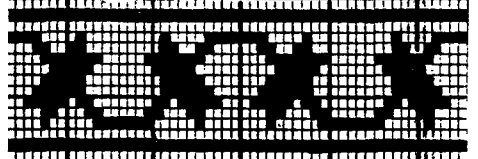
Motif.5: Kartal.

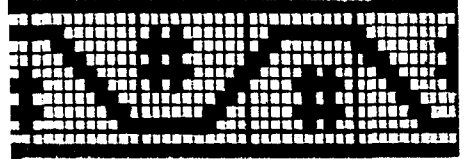
Motif.6: Hayat Ağacı.

Motif.7: Lokum(Karagöz).

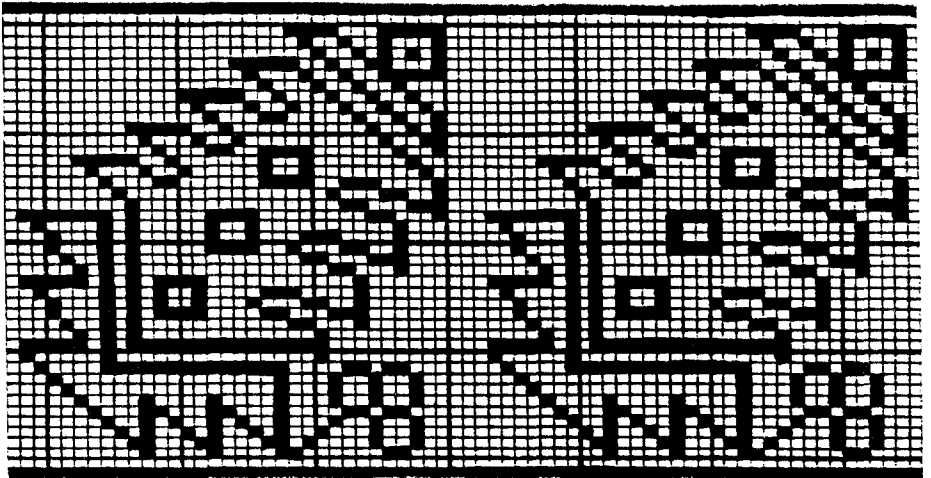
Motif.8: Deve Boynu.

Motif.9: Küçük Su.

Motif.10: Tırnak.

Motif. 11: Heybe Suyu.

RESİMLER

Resim.1

Resim.2

Resim.3

Resim.4

Resim.5